

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ОКРЕСЛЕННЯ, ТИПОЛОГІЯ ТА РЕПЕРТУАР ПУТІВНИКІВ НА ВИДАВНИЧОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Онищук Вікторія Миколаївна

Студентка

Галицький коледж ім. В. Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Анотація: робота присвячена дослідженню путівника на видавничому ринку України. Окреслено поняття «путівник», його функції, вказано наявну типологію та запропоновані нові аспекти, досліджено та проаналізовано репертуар гайдбуків на видавничому ринку України від 2015 до сьогодні.

Ключові слова: путівник, вид довідкового видання, класифікація, дитячий путівник, велопутівник, путівник шрифтом Брайля.

«Довідковими називають такі видання, в яких різноманітна інформація наукового або прикладного характеру розміщена в зручному для швидкого пошуку порядку і не призначена для суцільного читання» [1, с. 330]. Довідкові видання поділяються на три великі жанри: словники, енциклопедії та довідники.

«Довідник — це довідкове видання прикладного характеру, побудоване в систематичному порядку чи за абеткою назв статей, призначене для швидкого пошуку певних відомостей» [2, с. 15]. Серед довідників різних видів виокремлюють путівники. Приналежність путівника до різновиду довідкових видань регламентує національний стандарт у сфері видавничої справи, чинний від 2016 року [2]: «путівник — це довідкове видання, що містить короткі відомості про певний географічний об'єкт, культурно-освітню установу чи захід, розташовані в порядку, зручному для одержання інформації під час відвідування чи огляду».

Проте у редакції національного стандарту 1995 року [3] путівник належав ще й до рекламних видань: «путівник — це довідкове чи рекламне видання відомостей щодо певного географічного пункту, культурно-освітньої установи чи заходу». Книгознавиця Г. Швецова-Водка у своєму підручнику «Типологія книги» також окреслює поняття «путівник» як тип довідкової і рекламної літератури [4, с. 24]. Гайдбук увібрав в себе основну ознаку, притаманну довідковим виданням — довідково-пошукову функцію. Тобто накопичення даних різного характеру, які логічно впорядковані задля швидкого пошуку інформації. До рекламних видань путівник відносять через те, що він популяризує місто, пам'ятки історії, різні заклади (наприклад музеї, театри). Окрім того, часто в таких виданнях вкінці є довідкова інформація, у якій відзначаються заклади харчування, готелі, хостели, аеропорти, вокзали, номери таксі, медичні заклади, місця із різними розвагами (лицарські турніри, різні шоу, вечірки, концерти), крамнички із подарунками та сувенірами.

Дослідниця О. Вербіцька вживає «науково-популярне видання» на позначення путівника [5, с. 212]. Основною ознакою наукового-популярного видання, яка притаманна гайдуку, є ясність і зрозумілість у викладі інформації із історії, географії, культурології, іноді фольклору та археографії тощо. Також путівник увібрав в себе ознаки інформаційного видання — логічна впорядкованість, узагальненість актуальних і достовірних відомостей, представлених у першоджерелах. У наукових джерелах путівник розглядається і як довідкове видання бібліографічних та архівних установ. У методичних рекомендаціях з підготовки путівника фондами архіву описується, що «путівник — це архівний довідник, що містить відомості про склад і зміст документів (їх комплексів) та/або фондів архіву (архівів) і є обов'язковим елементом довідкового апарату архіву, який доповнює інші види архівних довідників» [6]. «Путівник — є основним довідником архіву, призначеним для загального ознайомлення зі складом архівних фондів та їх змістом. Основна частина путівника — це описові статті на фонди» [7]. Найчастіше путівник використовується в сфері туризму та краєзнавства.

Естонська літературознавиця Л. Кисельова визначає туристичний путівник як «друковану книгу, електронний чи аудіовізуальний довідник, який присвячений певній країні чи місту, містить інформацію щодо географічних, історичних, культурних особливостей країни, її пам'яток, наявних видів проживання, харчування, транспорту та розваг і зазвичай супроводжується ілюстраціями, схемами, картами» [8, с. 10]. Інтернет-енциклопедія Вікіпедія пояснює слово «путівник» як «друковану книгу, електронний чи аудіовізуальний довідник, присвячений якомусь місту, музею, туристичному місцю тощо» [9]. У роботі ми опираємось на тлумачення путівника як практичного посібника туристичного спрямування. Вид, призначення, зміст і навіть поняття «путівник» змінювалися протягом тривалого часу: вадемекум, бедекер, ітінерарій, гдегет, проскінітарій. Інтернет-енциклопедія подає ще синонім «провідник» [9]. А за останні роки в українській мові на позначення туристичного путівника з'явився термін «гайдбук», що з англійської мови перекладається як «путівник».

Попри таку велику наявність визначень цього поняття в Україні і досі немає єдиної офіційної науково розробленої типології путівників. Хоча спроби у цьому напрямку є, зокрема О. Вербіцька стверджує, що «за читацькою адресою путівники по місту можна поділити на кілька груп: для туристів (довідкове видання); для фахівців-екскурсоводів, краєзнавців; для мешканців міста. Але це дуже умовний і загальний поділ. Кожне видання розраховане на якусь певну групу читачів, які різняться соціальним становищем, рівнем освіченості, стилем життя, національністю, зацікавленнями тощо. Все це необхідно враховувати при написанні та редагуванні путівників» [5, с. 212]. У зв'язку з розвитком видавничої продукції, туристичні путівники за читацькою адресою можна поділити ще на путівники для дорослих та дітей.

Кандидатка філологічних наук Т. Крайнікова подає таку класифікацію:

– «за предметом опису: оглядові (присвячені країні, регіону) та предметні (присвячені певному населеному пункту);

- за мірою ілюстративності: ілюстровані та текстові;
- за характером інформації: переважно інформаційні і переважно практичні» [10].

До цієї класифікації ми ще можемо додати такі аспекти:

- за типом маршрутів: авто-, велопутівник, водний путівник, путівник для пішого походу, путівник для осіб з інвалідністю;
- за серійністю: серійні та не серійні;
- за форматом: настільні, портативні, кишенькові;
- за об'єктом опису: однооб'єктні та багатооб'єктні, або на рівні міст та на рівні держав;
- за мовною ознакою: одномовні (написані державною або іноземною мовою), багатомовні (видані кількома мовами), перекладені та паралельні (видання, випущені одночасно з іншими виданнями, вони є повністю ідентичними, але іншою мовою; видання, де один і той самий текст надруковано паралельно різними мовами);
- за способом виготовлення: друковані та електронні. Останні в свою чергу поділяються на оцифровані та власне електронні (аудіогід, мультимедійний путівник, електронний буклет, інтерактивний путівник, мультимедійний навігатор).

В Україні серед видавництв, які випустили путівники за останні шість років, слід виокремити такі: «Фоліо», «Апріорі» «Основи», «Балтія-Друк», «КМ-Букс», «Центр Європи», «Золоті сторінки», «Publish Pro Ltd», «Саміткнига», Видавничий дім «Укрпол», «Клуб Сімейного Дозвілля», «Букрек», «БУК», «Видавництво Старого Лева», «Київ», «Час майстрів», «Скай Хорс», «ArtHuss» та «By Locals». Створенню путівників сприяють також і органи місцевої влади та різноманітні організації, оскільки вони зацікавлені у розвитку культурної інфраструктури міста.

За типом маршрутів путівники бувають: авто-, велопутівники, водні, для пішого походу та для людей з інвалідністю.

Автопутівники на видавничому ринку України є із однойменними назвами, як от російськомовний «Автопутеводитель по Украине. 12 эксклюзивных маршрутов» Андрія Тичини (2016 р., виданий видавництвом «КМ-Букс»). Проте уточнення в назві може не бути, але якщо описаний маршрут у виданні є великим і потребує автомобіля — це також буде автопутівником. За останні п'ять років є інформація лише про один велопутівник Сергія Степчука «Твоя наступна подорож Закарпаттям» (2016 р.), який створено в рамках словацько-українського проекту «Велосипеди без кордонів», що тривав протягом 2016–2017 років. У книзі описано 8 різних за тривалістю і складністю маршрутів.

Водний путівник «Дністер. Туристичний путівник у 2-х томах» Олени Крушинської вийшов у 2016–2017 рр. у видавництві «Центр Європи». Описаний маршрут пролягає уздовж Дністра: сплави, пам'ятки архітектури на берегах, водоспади, скелі. Путівники для пішого походу: «Харків. Короткий путівник» (2017 р., редакторка Іванна Байда, видавництво «Золоті сторінки»), «Альпіністські маршрути Карпат» (2019 р. автори-упорядники О. Костін, Є. Полтавець, видавництво «Золоті сторінки»). Путівник альпіністськими походами розрахований на широку аудиторію читачів. До нього увійшов 31 класифікований маршрут); «Стежками Карпат. 80 маршрутів в Українських Карпатах» (Олег Ямалов, випущений у 2019 р. видавництвом «Фоліо». У виданні описано 80 піших маршрутів). Важливо, що збільшується не лише кількість та тематичне розмаїття таких книг, а й відбувається процес їх пристосування для людей з особливими потребам. У 2017 р. в Україні видали перший у світі путівник шрифтом Брайля. Авторка Катерина Теліпська. Видання надруковане «Braille studio» в межах проекту «Луцьк у долонях». Окрім літер, у путівнику присутні ще три рельєфно-графічні зображення архітектурних пам'яток Луцька. Наклад 30 примірників.

За серійністю: серійні та несерійні.

У 2018 р. українська команда Made in Ukraine випустила англomовний кишеньковий путівник «Ukraine Travel Guide», в якому зібрані місця для

відпочинку, пам'ятки культури і архітектури, ресторани та магазини, які користуються популярністю у місцевих жителів і туристів. Видавництво «Publish Pro Ltd». Під редакцією Юлії Савостіної. Ця книжка стала першою із серії «Ukraine NOW». Наступного року виходять ще чотири путівники: «Odesa & Region Travel Guide», «Kyiv & Region Travel Guide», «Lviv Travel Guide» та «The Ukrainian Carpathians Travel Guide».

Київське видавництво «Основи» створило серію англomовних путівників «Awesome Ukraine». У період з 2016 по 2019 рр. вийшло 6 книг: про Україну загалом, Київ, Львів, Харків, Дніпро та Одесу. Авторами книг є: Ірина Цілик, Тамара Кравченко, Ганна Копилова та Гліб Буряк.

Також ці дві серії відносяться і до одномовних путівників, оскільки вони написані однією мовою — англійською.

Усі інші путівники, згадані у цьому підрозділі, є несерійні.

За об'єктом опису: на рівні міст та на рівні держав.

Путівників містами є вдосталь, наприклад: книга видавництва «Фоліо» «Львівщина» (2016 р., автор Наталія Бандило, маршрути складені по усій території Львівської області), перекладений путівник з російської мови Олександра Бабича «Путівник по Одесі» (2017 р., видавництво те ж саме. Це видання складене уже суто по одному місту), наступного року «Фоліо» випускає путівник «Замки Тернопільщини» Марини Ягодинської та Богдана Строценя. Тут описуються фортеці, палаци, княжі міста, сакральні пам'ятки та цікавинки області. У 2018 р. вийшов путівник, що за об'єктом опису класифікується як на рівні держави — «Країни світу» Наталії Попович від видавництва «Клуб Сімейного Дозвілля». У путівнику турист знайде для себе усе необхідне: пам'ятки, місця, обов'язкові для відвідування, відпочинок і розваги, сувеніри, різні особливості країн та інше.

За мовною ознакою: одномовні, багатомовні, перекладні та паралельні.

Одномовні путівники — це видання, що містять текст однією мовою (державною або іноземною): «Прогулянка Волинню та Луцьком» видана українською мовою (2015 рік, видавництво «Балтія-Друк», автори:

Петро Троневи́ч та Оксана Карлі́на), україномовне видання «Топ 25 архітектурних шедеврів Львова». (Автор Ілько Лемко. Видане видавництвом «Апріорі» у 2018 році), книга «Interesting Ukraine» (видана англійською мовою у 2019 році видавництвом «Скай Хорс». У виданні присутні QR-коди, отожд його можна віднести і до інтерактивних путівників. Авторами є: Вікторія Угрюмова, Володимир Невзоров та Наталія Соболева).

Паралельні путівники: путівники Андрія Тичини «Україна. Центр. Південь» та «Україна. Захід. Схід» є польською, англійською та російською мовами; видання «Личаківський цвинтар. Путівник. Випуск 1», автор Ілько Лемко, видавництво «Апріорі». Надруковане українською та польською мовами. До перекладених путівників можна віднести уже вищезгаданий «Путівник по Одесі» Олександра Бабича, перекладений з російської мови.

У 2019 р. вийшло друком багатомовне (українською та англійською) видання «Ужгород. Туристичний путівник».

За способом виготовлення: друковані та електронні.

Усі описані тут путівники є друкованими.

На сторінках інтерактивних путівників зашифровані посилання у вигляді QR-кодів, перейшовши за якими можна більше дізнатись про той чи інший об'єкт, подивитись фото, відео тощо: «Наші Чернівці» — інтерактивний путівник, виданий видавництвом «Букрек» у 2018 р. Автори: Марія Никирса, Анастасія Серікова; дитячий інтерактивний путівник «Таємниці Київської Софії» у 2019 р. випустило видавництво «Балтія-Друк» в рамках конкурсної програми «Створюємо інноваційний культурний продукт» Українського культурного фонду. Ще одним підвидом електронних путівників є мультимедійний путівник. У 2017 р. було опубліковано проєкт «UKR.Є», який створили студенти Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Це путівник одинадцятьма містами України. Рубрики: коротка історія міста, транспорт, визначні місця, пам'ятки природи і парки, місця відпочинку, готелі та хостели, місця харчування, вищі навчальні заклади [11].

За читацькою адресою: для дітей і для дорослих.

Для дітей: у 2015 р. виходять у світ дві книги із серії вімельбуків «Подорож Україною»: «Подорож Україною» та «Зимова подорож Україною» видавництва «Київ». Серія передбачає чотири книги, тобто одна книга про подорож в одну пору року. Путівник розрахований на дітей від 3-х років; цього ж року побачив світ путівник «Видавництва Старого Лева» «Таємниці львівських левів» відомих братів-гідів Петра та Івана Радковець. Путівник розрахований на читачів від 6 до 8 років; у 2017 р. видавництво «Час майстрів» випускає книгу «Казкове місто Суми. Дитячий путівник» Ганни Коршунової. Читацька адреса сягає віку від 6 до 12 років; того ж року виходить дитячий путівник «Легенди Чернівців від Чорної Вівці» Христі Венгрінюк. Ілюстраторкою є Христина Лукашук. Із книгою молоді читачі можуть познайомитись уже з шести років. Усі інші путівники є для дорослих (якщо не вказується, що це саме дитячий путівник). Також у 2019 році видано два унікальні провідники Чорнобилем: україномовний «Чорнобильська зона відчуження» та англomовний «Interesting Chernobyl». Варто згадати і те, що в цей період закордоном зафіксували іноземні гайдбуки Україною (наприклад, у 2019 році в Німеччині видавництво «Reise Know-How» вперше випустило путівник нашою державою) [12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця: практичний посібник. К.: Наша культура і наука, 2006. 560 с.
2. ДСТУ 3017:2015 Видання. Основні види. Терміни та визначення. [Чинний від 2016-01-07]. К. : Держспоживстандарт України, 1995. 19 с. (на заміну ДСТУ 3017-95 Видання. Основні види. Терміни та визначення. [Чинний від 1996-01-01]. К. : Держстандарт України, 1995. 46 с.), с. 15.
3. ДСТУ 3017-95 Видання. Основні види. Терміни та визначення. [Чинний від 1996-01-01]. К. : Держстандарт України, 1995. 46 с.

4. Швецова-Водка Г. Типологія книги : навч. посібн. К. : Книжкова палата України, 1999. 68 с.
5. Вербіцька О. Р. Специфіка створення путівника та його підготовка до видання. *Поліграфія і видавнича справа*. № 37, 2001. С. 210–218.
6. Підготовка путівника по фондах архіву : методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Український науково–дослідний інститут архівної справи та документознавства. URL : <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-putivnik.pdf> (Дата звернення 02.03.2021).
7. Офіційний сайт міста Ізмаїл, Ізмаїльський архів. URL : <http://izmail-rada.gov.ua/-q-q/2018-02-26-10-39-44> (Дата звернення 02.03.2021).
8. Киселёва Л. Путеводитель как семиотический объект: к постановке проблемы (на примере путеводителей по Эстонии XIX в.) URL : <https://www.ruthenia.ru/vademecum/KISELJOVA.pdf> (Дата звернення 02.03.2021).
9. Путівник. URL : <https://uk.wikipedia.org/wi-ki/Путівник> (Дата звернення 02.03.2021).
10. Крайнікова Т. Робоча навчальна програма навчальної дисципліни «Довідково-енциклопедичні видання». URL : <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21627/1/Довідково-%20енциклопедичні%20видання%202017.pdf> (Дата звернення 02.03.2021).
11. Путівник UKR.Є. Том 1 URL : <https://cutt.ly/huytyUG> (Дата звернення 02.03.2021).
12. У Німеччині видали сучасний путівник Україною. URL : <https://cutt.ly/xuuywiJt> (Дата звернення 02.03.2021).